

LIDÉ Z OBSAZENÉHO MĚSTA. SONDA DO VZPOMÍNEK PAMĚTNÍKŮ PŘÍTOMNOSTI SOVĚTSKÉ POSÁDKY V OLMOUCI¹

Aleš Zapletal

„Působili jak relikvie, jak ze starých časů. Armáda měla poměrně moderní zbraně, mezikontinentální rakety, a proti tomu ten voják, jak o desítky let zpátky. Nadřazenost těch důstojníků, to bylo snad jak za středověku. Ten obyčejnej voják, to byla úplná nula.“

Z výpovědi pamětníka²

1 Úvod

Město Olomouc se v říjnu 1968 stalo jedním z míst dislokace posádky Střední skupiny sovětských vojsk v ČSSR.³ K ní patřili vedle samotných vojáků také rodinní příslušníci důstojníků a civilní zaměstnanci jednotlivých útvarů se svými rodinami. Sovětská posádka aktivně ovlivňovala tvář města a život jeho obyvatel déle než dvě desetiletí, od konce šedesátých přes celá sedmdesátá a osmdesátá léta až do pádu státně socialistického režimu v listopadu 1989; a ještě i nějaký čas poté, než byl během let 1990 a 1991 proveden úplný odsun sovětských vojsk z československého území. Olomouc byla v době tzv. normalizace „obsazeným“ městem. Vojáci a další lidé patřící k posádce (ve výkladu často označení jako olomoučtí Sověti) zde utvořili významnou menšinu: na počátku devadesátých let, těsně před zahájením

¹ Studie vznikla za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2018_006 Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk IV. Autor článku je interním doktorandem Katedry historie FF UP v Olomouci.

² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem Z., 10. července 2018. – Ediční poznámka: Pamětníci jsou v textu i v poznámkovém aparátu označeni iniciálou zkracující příjmení, případně osobní jméno; pamětníci se shodnou iniciálou jsou odlišeni římskou číslicí v závorce (II.). Tento postup byl zvolen v zájmu zachování soukromí pamětníků a zároveň naznačení, že každá vzpomínka patří konkrétnímu člověku s jeho jedinečnou zkušeností. Přímé citace ze svědectví respektují jazykové zvláštnosti (hovorovou mluvu, nářečí) jednotlivých mluvčích.

³ Státní okresní archiv v Olomouci (dále jen SOKA Olomouc), Kronika města Olomouce 1968, s. 84.

odsunu (z předchozí doby nejsou údaje k dispozici⁴), se jejich počet pohyboval mezi 15 000 a 20 000 osobami⁵ ve městě, kde trvale bydlelo něco málo přes 100 000 obyvatel (uváděno bez Sovětů).⁶ Využívali četné objekty a prostory; vedle kasáren a jiné vojenské infrastruktury to byly byty pro rodiny důstojníků, respektive civilních zaměstnanců, obchody, škola pro sovětské děti a společenské středisko Dům družby.⁷ Důstojníci a civilní zaměstnanci žili vedle vojenského také svůj rodinný, občanský a společenský život. V této situaci, která vznikla jako dlouhodobý důsledek zásahu pěti států Varšavské smlouvy proti Československu v srpnu 1968, nutně docházelo ke kontaktům s místním obyvatelstvem. Předložená studie je náhledem do vzpomínek pamětníků sovětského obsazení Olomouce. S olomouckými Sověty přicházeli do styku při různých příležitostech, shodou okolností či plánovaně a jejich přítomnost vnímali různými způsoby, výrazněji či méně výrazně. Autor tímto děkuje každému, kdo poskytl své vzpomínky.

2 Několik poznámek k metodologii

Soubor metod, jež souvisejí s využitím vzpomínek pamětníků v historické práci, je známý jako orální historie. V současnosti je respektovaným přístupem i v české historiografii, byť se musí vyrovnávat s kritickými připomínkami ohledně lidské paměti a charakteru vzpomínek. Zdá se totiž, že mysl postupem času stále proměňuje a nově interpretuje získanou zkušenost; pamětník při rozhovoru neprezentuje přesně to, co v minulosti prožil, ale daleko spíše své současné pochopení prožitého a postoj k němu.⁸

Ze snahy vyrovnat se s těmito připomínkami vychází i základní otázka, kterou si zde nad vzpomínkami pamětníků klademe. Život každého člověka je nevyhnutelně součástí „obecných dějin“ – souboru vzájemně provázaných jevů jako jsou politické události, ekonomické procesy, kulturní a sociální vývoj. „Obecné dějiny“ většinou zůstávají na pozadí osobního života. V paměti člověka, který je prožívá, ovšem zanechávají stopu, dlouhodobě zůstávající,

⁴ TOMEK, Prokop: *Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968–1990*. Historie a vojenství, 67, 2018, č. 3, s. 4–31.

⁵ ZATLOUKAL, Jiří: *Chybějící pravidla hry*. Stráž lidu, 71, č. 24, 15. června 1991, s. 2.

⁶ RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef a kol.: *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha 2006, s. 51–54.

⁷ PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991. Chronologický přehled*. Praha 1996, s. 203.

⁸ SROV. ŠVARČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Mýtus šlechty u nás a v nás*. Praha 2012, s. 7–11.

byť její pochopení se časem mění. Když člověk vzpomíná, vztahuje se tím ke skutečným událostem, jakkoli je jejich stopa v jeho paměti zkresleným obrazem. A právě po této stopě se zde ptáme: jaký dojem, jaký obraz, jaký prožitek zanechala interakce s olomouckými Sověty v pamětnících, kteří poskytli své výpovědi pro účely výzkumu? Z praktických důvodů jsme přitom upustili od vzpomínek na samotné dny vstupu vojsk, neboť popis této události na úrovni města a okresu, byť stručný, by rozsah studie značně zvýšil. Otázky kladené pamětníkům na něj také primárně nebyly zaměřeny. V souvislosti s výše řečeným: zabýváme se situací, kdy se určitý jev „obecných dějin“ odehrává na pozadí každodennosti jednotlivce a tento věnuje hlavní pozornost osobnímu životu. Volnou inspirací je zde práce mladého slovenského historika Michala Jároše *Hybská lesná železnica. Kapitola z dejín Slovenského štátu*. Ta věnuje závěrečnou část vzpomínkám pamětníků na konkrétní historický jev (provoz lesní železnice), nechávajíc je zaznít v jejich různorodosti, aniž by se je snažila statisticky zobecnit nebo vysvětlovat případné rozpory mezi nimi.⁹ Snad tento přístup, uplatněný i zde, přispěje k ocenění svébytné zkušenosti každého jednotlivce.

Z výše řečeného vyplývá, že rozhovory byly vedeny s orientací na „*prožitky, aktivity a postoje narátora*“ vzhledem k určité historické události¹⁰ či přesněji období (jednotlivé výpovědi lze datovat jen přibližně), tedy formou interview.¹¹ Jistě by bylo možno vést rozhovor také jako životopisné vyprávění,¹² s tím, že by k tématu sovětské přítomnosti v Olomouci postupně dospěl. Výhodou by bylo komplexnější poznání pamětníka jako osoby a možnost interpretovat jeho zkušenost s olomouckými Sověty „na pozadí celé historie narátora.“ Miroslav Vaněk a Pavel Mücke životopisné vyprávění upřednostňují;¹³ jestliže jsme zde užili formu interview, je to dáno následujícími skutečnostmi. Za prvé, rozsahem a povahou výzkumu – probíhal v období jednoho roku a tvoří pouze dílčí, byť důležitou součást širšího bádání k tématu soužití olomouckého obyvatelstva se sovětskou posádkou. Životopisná vyprávění by přinesla příliš velké množství dat náročných na analýzu a shrnutí do časopi-

⁹ Srov. JÁROŠ, Michal: *Hybská lesná železnica. Kapitola z dejín Slovenského štátu*. Olomouc 2017, s. 11–13 a 187–238.

¹⁰ NOSKOVÁ, Jana: *Biografická metoda a metoda orální historie. Na příkladu výzkumu každodenního života v socialismu*. Brno 2014, s. 18. – Termín *narátor* užíváme v souladu s územ české literatury o orální historii pro označení osoby poskytující své vzpomínky pro historický výzkum. V tomto výkladu užíváme synonymně označení *pamětník*. Srov. Tamtéž.

¹¹ Srov. VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha 2011, s. 121–122.

¹² Srov. Tamtéž, s. 122–128.

¹³ Tamtéž, s. 122–123.

secké studie. Za druhé k tomu přistoupily časové možnosti narátorů i autora, kdy ani jedna strana neměla dostatečnou kapacitu na vedení delšího rozhovoru a na případná opakovaná setkání.¹⁴

S každým pamětníkem se uskutečnilo jedno setkání a délka rozhovoru v průměru nepřesáhla hodinu. Autor v pozici tazatele (všechny rozhovory vedl sám) měl předem připraveno několik otázek, jejichž hlavním úkolem bylo poskytnout narátorovi výchozí body pro vzpomínání. První otázka směřovala vždy na asociaci – „Co se vám vybaví, když se řekne sovětská posádka?“ nebo „Máte nějaký výrazný zážitek týkající se sovětské posádky?“ Další připravené otázky se týkaly oficiálně organizované družby, osobního setkání se sovětským vojákem a toho, zda přítomnost posádky ve městě byla námětem rozhovoru mezi narátorem a lidmi kolem. Ne všechny tyto otázky však zazněly v každém interview, někteří narátoři na ně totiž odpověděli sami v průběhu vyprávění. Tazatel naopak kladl i další, doplňující otázky, které vyplynuly z toho, jak se interview odvíjelo. Konečný výstup má podobu, kterou bychom mohli označit jako tzv. semistrukturovaný rozhovor.¹⁵ V několika případech nebylo z různých důvodů na straně pamětníků možno interview realizovat, ale tyto osoby přesto měly zájem své svědectví autorovi poskytnout. V takovém případě od nich přijal písemné svědectví. Tento postup může být problematický a je jistou slabinou výzkumu; autor jej uplatnil ve snaze vyjít pamětníkům co nejvíce vstříc a respektovat jejich preference a zároveň využít jejich zájem přispět k výzkumu vlastním svědectvím.

Volba narátorů byla určena dvěma prostými kritérii – za prvé, narátor v letech 1968–1990 (i jen část tohoto období) pobýval v Olomouci, případně v blízkém okolí, a tedy mohl vnímat přítomnost sovětské posádky a lidí kolem ní; za druhé, byl ochoten o této zkušenosti podat svědectví. (Vedle těch, kdo interview poskytli, autor oslovil dalších osm osob, které odmítly, nejčastěji s vysvětlením, že k tématu nemají co říci.) Celkem bylo během roku 2018 získáno šestnáct výpovědí a na počátku roku 2019 další tři. Ne všechny však byly zpracovány; článek vychází ze šestnácti výpovědí. Narátoři jsou převážně z řad těch, kdo potkávali olomoucké Sověty v ulicích města nebo na tzv. družebních akcích (pokud se jich účastnili). Jejich vzpomínky tak prezentují pohled „zvenčí“. V jednom případě se jedná o člověka, který byl vzhledem ke své profesi (důstojník ČSLA) hlouběji obeznámen s problematikou vyplývající z působení sovětské posádky ve městě, respektive v okrese a v celém Severomoravském kraji. Výklad je rozčleněn na zkušenost s oficiálně

¹⁴ Srov. HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha 2005, s. 173.

¹⁵ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: c. d., s. 121–122.

pořádanými setkáními, na postoje a jednání vůči Sovětům mimo tato setkání a na obrazy, které se ve výpovědích opakují.

3 Tzv. družba s olomouckými Sověty

Někteří pamětníci vzpomněli na svou účast na oficiálních setkáních pořádaných institucemi. Dobově se tyto aktivity označovaly známým pojmem „družba“. Jejich základní charakteristikou bylo stanovení předem připraveného rámce pro setkání s obecně závaznými pravidly. Jednotlivec z něj sotva mohl nějak svébytně vystoupit. Pro individuální iniciativu bylo ponecháno jen málo prostoru; očekával se určitý postoj či způsob jednání.

Dva pamětníci vzpomněli na akce pořádané v Domě družby, společenském středisku sovětské posádky, které bylo otevřeno v listopadu 1974.¹⁶ Pan O. uvedl vystoupení žáků 1. třídy základní školy pro sovětské vojáky a civilisty někdy na jaře roku 1986. Vybavuje si, že z vojáků se představení zřejmě účastnili jen důstojníci: „[...] pamatuji si totiž jen na placaté čepice, tzv. elpíčka, nikoli na [...] čapky obyčejných vojáků.“¹⁷ Pan R. zmínil povinnou účast na setkáních při příležitosti výročí a na „besedy s různými pamětníky, partyzány...“, k nimž „ti Rusové už byli takovej přílepek.“ Na tyto besedy vzpomíná jako na nezajímavé. V paměti mu svým obsahem splývají: „Všichni mluvili o tom samém: být revoluční. Bylo nám to vzdálené, to už jsme v osmdesátých letech neřešili.“¹⁸ Na povinnou účast na slavnostních setkáních vzpomněl také pan B.: „[...] museli jsme chodit do Reduty, třeba na výročí VŘSR. [...] Nikdo by si nedovolil tam nejt. Tam byli všichni ti generálové a žvanili.“¹⁹

Další pamětníci uvádějí, že se oficiálně organizovaných „družebních“ akcí ve škole, na pracovišti, případně jinde neúčastnili.²⁰ Paní M. však v této souvislosti podotkla: „Vím [...] o lidech, kteří se s nimi družili. [...] my jsme se nedružili. [...] Ve svém okolí jsem neměla nikoho, kdo by se s nimi družil.

¹⁶ SOKA Olomouc, fond M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Usnesení 41. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 17. 10. 1974.

¹⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

¹⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem R., 3. října 2018.

¹⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem B., 6. srpna 2018.

²⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem J., 24. října 2018; Rozhovor s paní J., 4. dubna 2018; Rozhovor s paní M., 15. července 2018; Rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018; Rozhovor s panem Z., 10. července 2018; Rozhovor s paní Z., 27. července 2018; Písemné svědectví paní H., 30. května 2018.

Ale byli takoví lidé.²¹ Pan O., jehož vzpomínku na „družbu“ citujeme výše, si uchoval dojem, že „družba“ celkově byla „asi dost málo výrazná“.²² Na druhé straně pan B. a pan T. hovořili o činnosti svých nadřízených v podniku Sigma Olomouc, snažících se kontakty se sovětskou posádkou rozvíjet a snad se i Sovětům „zavděčit“. Šlo tedy spíše o osobní iniciativu, která se však mohla promítat do podoby „družebních“ aktivit v podniku. Lze si představit, že s takovým postojem mohl konkrétní jednotlivec být styčnou osobou mezi podnikem a posádkou při organizaci „družebního“ setkání. Oba pamětníci na tyto snahy nadřízených, potažmo na nadřízené samotné, vzpomínají s určitým despektem. Pan B., pracující v oné době na ředitelství Sigm, uvedl: „Měl jsem vedoucího, byl to vysloužilý voják, mladej, hloupej. On na schůzi KSČ někdy v lednu 1969 vystoupil a řekl památnou větu: ‚Soudruzi, domluvili jsme se, že jim nebudeme říkat okupanti.‘ [...] Ten chodil každý den s Rusama chlastat a netajil se tím. On tu družbu držel za všechny.“²³ Pan T. popsal neúspěšnou snahu svého nadřízeného o „družební“ aktivitu – organizovanou prohlídku Olomouce pro sovětské důstojníky z letiště. Pan T. měl posloužit jako průvodce. Společně navštívili sovětský útvar na letišti, aby prohlídku města domluvili. Byli přátelsky přijati sovětským plukovníkem. Komunikace byla na panu T.; když na pokyn nadřízeného přednesl nabídku, plukovník „začal bédovat, že kolik oni toho mají [...], tech úkolů, že voni tak toho času nemají [...]“. Prostě jsem pochopil, že to byla nabídka tady tohohle hñupa [tj. pamětníkova nadřízeného, pozn. A. Z.] a von [plukovník] o ni nestál.“ Pamětník datuje vzpomínku do poloviny sedmdesátých let.²⁴

Pan J. (II.), který v první polovině sedmdesátých let působil v olomoucké posádce ČSLA, nabídl zajímavý postřeh ke „družbě“ v prostředí armády. Zmínil postavu jistého majora Záboje, kterého označil za „správce [...] posádky“ a který byl „[h]lavním takovým služebním kontaktem i z povinnosti“. Podle pana J. (II.) „měl nezávaděníhodný postavení. Když byly oslavy se Sovětama, tak ho tam pozvali, zůstal tam skoro sám, naučil se i chlastat. [...] Protože on byl představitelem. Ostatní ti velitelé těch útvarů, štábní důstojníci, tak ti se vůbec s těma Sovětama nijak zvlášť nesetkávali.“ Jinak ke „družbě“ v prostředí armády uvedl, že ji organizovalo „pár lidí z vojenského politického oddělení. Když byly nějaký ty oslavy, pár lidí se tam ožralo.“ Celkově však podle něj v Olomouci kontaktů mezi československými a sovětskými vojáky

²¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní M., 15. července 2018.

²² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

²³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem B., 6. srpna 2018.

²⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem T., 5. července 2018.

bylo málo, „že by se to navštěvovalo, to ne.“ Jiná situace byla ve vojenském výcvikovém prostoru Libavá a v opravárenském závodě ve Šternberku, „kde se opravovaly BVP [bojová vozidla pěchoty, pozn. A. Z.] a tanky a to i ty sovětský, takže tam kontakty byly.“²⁵

4 Postoje a jednání vůči Sovětům mimo tzv. družbu

Spíše než ke „družebním“ aktivitám se pamětníci vyjadřují k interakci s olomouckými Sověty, probíhající mimo tato organizovaná setkání. Vzpomínky zachycují její různé podoby od přátelských kontaktů přes snahu o korektní jednání a vzájemné míjení až po konflikty. Je tedy možno je citovat jako konkrétní příklady možných způsobů interakce, aniž bychom si tím činili nárok v úplnosti popsat vztahy obou skupin. Je totiž zřejmé, že škálu od přátelství po konflikty lze najít u interakce mezi libovolnými dvěma skupinami. Dáváme zde za pravdu Prokopu Tomkovi, uvažujícímu taktéž o vztahu olomoucké veřejnosti s místní sovětskou posádkou: „Se současným stupněm poznání problematiky nelze vzájemné vztahy popsat zcela vyčerpávajícím způsobem.“²⁶ Lze však doufat, že níže uvedená zjištění jsou krokem na cestě k úplnějšímu porozumění věci.

Pamětníci si vybavují zejména vzájemné míjení, případně též ze své strany postupné zvyknutí si na přítomnost Sovětů. Snažili se jim vyhýbat, kontakt nevyhledávali, byť je ve veřejném prostoru potkávali, zejména důstojníky, jejich manželky a děti.²⁷ Je pochopitelné, a výpovědi to dokládají, že i toto míjení vnímal každý individuálně. Pro paní M. šlo o vědomou snahu Sověty ignorovat, vyplývající z jednoznačně odmítavého postoje: „Prostě jsme je neviděli. Chodili jsme skrz ně. Byli tu fyzicky, ale nechťeli jsme je vidět. Jak kdo, samozřejmě. V životě jsem s nimi nemluvila. [...] Prostě to byli okupanti. [...] Vzpomínám na to velmi negativně.“²⁸ Podobně vypověděla paní J., jejíž zkušenost se vztahuje k osmdesátým letům, kdy v Olomouci stu-

²⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem J. (II.), 20. března 2019.

²⁶ TOMEK, Prokop: *Dvě armády v Olomouci*. Rukopis, 2017, s. 6.

²⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem B., 6. srpna 2018; Rozhovor s paní B., 6. srpna 2018; Rozhovor s panem J., 24. října 2018; Rozhovor s paní J., 4. dubna 2018; Rozhovor s panem L., 19. června 2018; Rozhovor s paní M., 15. července 2018; Rozhovor s panem R., 3. října 2018; Rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018; Rozhovor s panem Z., 10. července 2018; Rozhovor s paní Z., 27. července 2018; Písemné svědectví paní H., 30. května 2018; Písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

²⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní M., 15. července 2018.

dovala a posléze pracovala: „[...] my jsme se jim vyhýbali. My jsme v podstatě se na ulicích chovali jako – jako kdyby oni byli duchové. Jako kdyby nebyli. [...] kolem nich se takzvaně chodilo jenom. Nebo možná lidi tak jako spíš přecházeli na druhou stranu ulice.“ Sovětskou komunitu v Olomouci označila za „v podstatě takové ghetto. Ale ghetto, které se vytvořilo samo pro sebe, ne že by ho vytvořil někdo.“²⁹ O odmítavém postoji hovořil i pan T. (II.): „My jsme vlastně měli jaksi pocit, že bysme se s něma vůbec neměli bavit a neměli bysme se na ně usmívat a tak, aby... jo, třeba těch vojáků obyčejných by mně bylo líto, že bych asi tušil, že moc nevědí, kde jsou a proč tu jsou a tak, ale stejně jsem si říkal, že by člověk neměl... že by se jim měl vyhýbat.“ Sovětské vojáky si vybavuje také jako určitým způsobem skryté: „[...] nebyli příliš vidět v Olomouci, jenom ti důstojníci se občas objevili, auta jezdily, že jo, občas přes Olomouc, a ti vojáci [tj. základní služby, pozn. A. Z.] vlastně nesměli ta kasárna vůbec opustit. [...]“³⁰

Paní Z. popisuje vztah, který lze označit za chladný, a to z obou stran, ale v zásadě bez konfliktů: „Když nemáš někoho rád, tak se mu snažíš vyhnout. Přátelský vztah, to vůbec ne. Myslím, že vzájemně jsme se nějak... Oni neměli rádi nás, my jsme neměli rádi je. Ale nějaký potyčky, nebo že bys mu nadával, to ne.“³¹ Paní H. uvádí určitou míru pochopení pro situaci Sovětů, v tomto případě žen důstojníků a jejich dětí: „Víc než vojáky jsem potkávala na ulici i v obchodě manželky důstojníků s jejich dětmi. Časem jsem si uvědomila, že to tady taky nemají jednoduché. Byli vytrženi ze svého prostředí, školy, jazyka, okolí, na které byli zvyklí.“ Ze strany sovětských žen vnímala „povýšenou nadřazenost i odstup, zvláště ve frontách v českých obchodech. Možná to byla i jejich obranná reakce na naše nepřátelské pohledy, kterými jsme jim dávali najevo, jak jsou u nás ‚vítáni‘.“³² Paní B. konstatuje prostě: „[...] člověk [se] jim [Sovětům] snažil vyhýbat. Potkávali jsme se s nimi víc akorát v tom [sovětském] obchodě.“ Na vojíny vzpomíná se soucitně: „ubozí kluci“.³³

Pro pana J., který v sedmdesátých letech chodil na základní školu, byla přítomnost Sovětů (alespoň v té době) nekonfliktní součástí každodenního života: „[...] jsme je občas jako potkávali na ulici [...], to byli taková jako

²⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní J., 4. dubna 2018.

³⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

³¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

³² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Písemné svědectví paní H., 30. května 2018.

³³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní B., 6. srpna 2018.

kolemjdoucí, jako, jako všichni ostatní. A vzhledem k tomu, že jsem to měl od raného věku, tak mi to přišlo takové jako normální. [...] Až pozdějš [...] mi přišlo vlastně, že jsou to vlastně okupanti.“ I on je popisuje jako určitým způsobem skryté: „Já myslím, že oni zas tak moc nevytlézali z těch kasáren. [...] jsem měl pocit, že opravdu na to, kolik jich bylo v těch kasárnách, jo, předpokládám, tak že ven mezi normální civily vylézali poměrně zřídka. [...] neměl jsem pocit, že by se jima to tady nějak příliš hemžilo [...].“³⁴ Podobnou nekonfliktní zkušenost, i v souvislosti s dětským věkem, uvádí pan Z.: „Neměl jsem vůči sovětským vojákům negativní pocit, nevypěstoval jsem si nenávisť. Tehdy jsem to bral tak neutrálně. Jako děcko, malý děcko je v tom věku celkem adaptabilní. Mně už to pak bylo celkem ukradený. [...] Ti Rusáci pro mě přešli do takové kulisy.“ Hovořil i o tom, že v dané době přijal oficiální vysvětlení vstupu vojsk: „[...] říkal jsem si, jestli by nám tady někdo chtěl ubližovat, ti Rusáci nás přijeli chránit? To pro mě bylo zdůvodněný. Bral jsem to jako nutnost, že to je v pořádku, že tady jsou.“ Na sovětské vojáky základní služby vzpomíná smířlivě: „A většinou jsi viděl ty chudáky, jak člověk na ně měl být naštvanej? [...] Ti vojáci, to bylo nejposlednější kolečko v systému. Takhle ve mně ten pohled je uložený už spoustu let. Vůči těm vojákům velmi smířlivej.“³⁵

Pan J. (II.) více reflektoval zkušenost, že sami Sověti si od českého obyvatelstva udržovali odstup, a to i v prostředí armády, kde by bylo lze předpokládat určitou profesní spřízněnost: „Pokud se týká nějakých osobních kontaktů, oni byli velice opatrní.“ Vybavil si nicméně příležitostná gesta soucitu vůči vojákům základní služby: „našli [se] lidi, že nějakýmu tomu vojáčkovi donesli chleba nebo tak...“ K užšímu styku Sovětů a místního obyvatelstva však podle něj docházelo pouze z důvodu (nelegálního) obchodování, „kšeftování“, ve kterém šlo o benzin, hodinky a „pár takovejch věcí“; Sověti měli velký zájem o dámské oděvy a o kufry. „Kšeftování“ se objevovalo i v prostředí armády; pamětník projevil určitý despekt vůči vojákům ČSLA, kteří je iniciovali – označil je za „chytráč[ky]“.³⁶

Velmi neobvykle (ve srovnání s ostatními pamětníky) vnímal Sověty v Olomouci pan O.; také on si vybavuje vzájemné mínění („Potkávali jsme je na ulici denně, ale nikdy jsme s nimi nemluvili.“), jako malý kluk si ovšem všímal hlavně automobilů a jiné techniky. Po městě jezdila „vojenská policej-

³⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem J., 24. října 2018.

³⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

³⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem J. (II.), 20. března 2019.

ní auta s nápisem BAI (četl jsem to jako „BAN“) a vojenské kolony: „Bylo to zpravidla několik hřmotně vypadajících nákladáků značky ZIL nebo KAMAZ, typické cisterny s nápisem ОГНЕОПАСНО a s emblémy hořící pochodně (myslel jsem, že je to zmrzlina), džípy, ale také transportéry a tanky.“ Pamětník popisuje své tehdejší nadšení: „Mně jako malému klukovi ta jejich technika imponovala, ježily se mi chlupy na těle radostí a strachem dohromady, když kolona projížděla kolem. Pamatuji si také, že jsem na ně někdy mával – cítil jsem ale, že tohle mávání se mamince nebo babičce moc nelíbilo.“ S oblibou také vojenskou techniku Sovětů kreslil, spolu s dalšími vrstevníky „za hojných komentářů.“ „Klukovská“ zaujatost technikou jej snad vedla k tomu, že Sověty dlouhou dobu ani nevnímal jako okupanty. Uvádí, že mu to „došlo až na úplném sklonku socialismu [...], to mi bylo deset let“.³⁷

Vzájemné korektní vystupování naznačují vzpomínky dvou pamětníků, kteří se Sověty přišli do kontaktu v souvislosti se svým zaměstnáním. Paní Z. si vybavuje situaci, kdy sháněla chybějící součástku na pracovní stroj sovětské výroby; situace se opakovala „asi dvakrát nebo tak.“ V kasárnách se přitom dostala až do kanceláře velitele, kterou popsala: „To je tak jak v ruských filmech [...]. Těžký takový červený závěs, všude tam trůnil Lenin na podobizně. Měla jsem pocit, že k tomu stolu kancelářskému jdu jak přes chrámovou loď.“ Vystupování velitele si vybavuje právě jako korektní. Když potřebnou součástku dostala a neměla ji čím zaplatit, nechali jí ji Sověti zadarmo, „[...] že „éto charašo“.“³⁸ Pan Z. pracoval po určitou dobu na podnikovém ředitelství Drogerie, jejíž zboží sovětská posádka také odebírala. Uvádí, že se několikrát setkal s někým z vyšších důstojníků v rámci hodnocení tzv. dodavatelsko-odběratelských vztahů a že přitom dokonce „panovala ryze přátelská atmosféra.“ Vzpomínku datuje do počátku osmdesátých let, „to už byl třeba rok 1982, nejdřív konec roku 1982“, kdy v Drogerii pracoval.³⁹

O korektním vystupování vojáků z povolání hovořil také pan J. (II.). Na rozdíl od předchozích dvou pamětníků, kteří popsali výjimečné situace, s tím měl zřejmě bohaté zkušenosti, a to nejen z Olomouce. Z titulu své funkce v ČSLA objížděl sovětské posádky v Severomoravském kraji, a tedy přišel do kontaktu s tamními veliteli. O nich řekl: „Oni si rádi všechno vyřizovali sami. Ať už to byly nedostatky týlového charakteru, vyřizování stavebních povolení...“ Velitelé posádek v Jeseníku a v Šumperku na něj působili při-

³⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

³⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

³⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

větivě, zatímco v Bruntále a v Krnově „to bylo jenom tak, potřebujete něco – nepotřebujeme“, tedy zřejmě určitá strohost z jejich strany. Od roku 1975 potom sloužil v posádce v Písku, kde byli jako přidělenci čtyři sovětsští důstojníci; „ti se chovali velice slušně. Ani jsem je nikde neviděl, že by tam někde popíjeli nebo tak...“ Popsal dále spolupráci mezi ČSLA a sovětskou posádkou v Olomouci ve specifické oblasti – trestné činnosti sovětských vojáků. Někdy v roce 1969 nebo 1970 informoval o záležitosti sovětský vojenský prokurátor československé velitele „a žádal nás, abychom při zjištění čehokoliv jim podali hlášení. [...] Velice o to hlášení [...] stál.“ Týkalo se to i výše zmíněného „kšeftování“. V jednom případě pomáhala ČSLA při pátrání po sovětském vojákovi, „kteřej se vloupal do bytu a schovával se mezi lidima“. Podle pamětníka však tato spolupráce celkově nebyla příliš účinná.⁴⁰

Za přátelský lze označit vztah ke konkrétním sovětským vojákům, který popsala paní L. ve vzpomínkách na svého otce. Rodina bydlela nedaleko kasáren na Tabulovém Vrchu; šlo o křesťany. Jeden sovětský voják hledal právě kontakt s křesťany a k této rodině se dostal díky doporučení jejího známého. Pamětnice si vybavuje: „Voják si nás našel, přišel v galoších k nám do paneláku. Tatínek mu říká: ‚Co chceš – vykoupat, najíst, obléknout...‘ – On řekl – ‚Jenom modlit.‘“ Uvádí také, že její rodiče půjčili Sovětovi peníze, aby mohl jet navštívit svou rodinu do SSSR. Z vděčnosti pak přivezl dárky – plastovou panenku a příborové nože. Další vzpomínka, kterou s ním má paní L. spojenou, byla návštěva jeho matky a sourozence. Společně přišli do bytu rodiny pamětnice a „chtěli si zazpívat u klavíru. [Z]pívali jsme ‚Želajem šťastia‘ – hlasitě v paneláku.“ Druhý Sovět, který pomoc otce paní L. vyhledal, byl důstojník, jehož žena čekala dvojčata. Rodina jim věnovala kočárek a fusak a otec k nim chodil se modlit. Po jejich návratu do SSSR zůstali v písemném kontaktu. Pamětnice doplnila, že její otec byl velmi obětavý a štedrý k lidem obecně, nejen k Sovětům, a že se současně podílel na tajné distribuci křesťanské literatury ze zahraničí. Vybavila si rovněž, že byt její rodiny byl sledovaný agentem StB.⁴¹

Do konfliktních situací se Sověty se naopak dostával pan B. (II.). Na počátku osmdesátých let totiž krátce brigádně pracoval u olomouckého dopravního podniku jako přepravní kontrolor a stávalo se mu, že zjistil Sověta jako „černého pasažéra“. Jeden případ, který nazval jako nejzávažnější, popisuje blíže. K incidentu došlo v tramvaji, která právě přijížděla na Žižkovo náměstí,

⁴⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem J. (II.), 20. března 2019.

⁴¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Písemné svědectví paní L., 11. srpna 2018.

kde byla služebna VB a zároveň velitelství sovětské posádky. Tramvaj zůstala stát v zastávce „[...] a já jsem vlítl na tu policejní stanici, řekl jsem, že tam mám Rusáky bez jízdenky [...], a že teda potřebuju jejich zajištění a zjištění totožnosti.“ Příslušníci VB po určitém průtahu Sověty vyvedli z tramvaje a odvedli na služebnu, kam bylo nutno zavolat jednoho ze sovětských velitelů pro ověření totožnosti zadržených, protože neměli žádné doklady; ten zároveň uhradil pokutu. Pan B. (II.) vzpomíná na pocit zadostiučinění, v němž se promítá cynismus vůči Sovětům: „[...] měl jsem opravdu prasečí radost z toho, že mně i ten bolševický režim umožnil v mezích zákona škodit. Takže se mně povedlo za tu dobu, já nevím, asi nějakých čtyřicet Rusáků takhle vybrat.“ Zmínil ještě, že se v takové situaci ostatní cestující postavili na jeho stranu, „takže jsem si mohl dovolit tady prostě tuto taškařici uhájit a nikdy jsem z toho skutečně neměl polízanici [...]“. Z interview obecně vyznívá otevřené nepřátelství vůči Sovětům, které jsem v ostatních rozhovorech nezaznamenal. On sám uvedl: „[...] než bych viděl, že je to, řekněme, člověk, spolubratr (?), tak jako já, tak jsem v tom viděl: je to náš nepřítel. A [...] opravdu jsem se tak k nim choval.“⁴²

Dvě konfliktní situace, jež lze označit jako bizarní až groteskní, popsal pan T. (II.). V jedné z nich figuroval jako přímý aktér, ve druhé jako svědek. První se odehrála v době, kdy pamětník navštěvoval experimentální víceleté gymnázium, na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. „Byli jsme v horním patře [...], a protože jsme ty okupanty hrozně nenáviděli, tak já jsem jednou z otevřeného okna – tam jely ty sovětský nákladáky krytý plachtou – a já jsem nedojezené jablko na ně hodil. A to auto zastavilo a vojáci z toho vyskákali, jestli na ně někdo nehodil nějaký granát, takže já jsem se rychle schoval.“ Druhá situace nastala v jedné olomoucké hospodě, kde „byl nějaký agresivní opilec [...]. No a my jsme tam jednou byli a přišli tam dva sovětské důstojníci. Vešli dovnitř a ten opilec na ně zvolal: ‚Zdráavstvujtě taváryšči!‘ A oni se jako usmáli [...], načež on zvolal: ‚Heil Hitler!‘ na ně, jo, a voni ztuhli a odešli. [...] nic se mu nestalo [...], ale to ztuhli všichni [...], já bych nic takovýho neřek“.⁴³

⁴² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem B. (II.), 22. května 2018.

⁴³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

5 Obrazy sovětské přítomnosti

V rozhovorech jsem zaznamenal, že přítomnost Sovětů zanechala v pamětnících určité obrazy, které se ve výpovědích opakují. Zachycují výrazné znaky, jimž je společná neobvyklost vzhledem ke zkušenosti pamětníků; Sověti v nich figurují jako svým způsobem exotičtí. Častým motivem je sovětská samoobsluha, „univěrmag“, kam mělo české obyvatelstvo běžný přístup. Prodavačky zde používaly místo pokladen počítadla, tzv. sčoty, které poutaly pozornost. Ocitujme konkrétní výpovědi: „Mám takovou vzpomínku, jak chodíme nakupovat do univermaga. Ten byl v Domě armády. Mělo to tři oddělení – s jídlem, s šatstvem a ještě jedno. Počítali peníze sčotem. V prvním oddělení měli dobré bonbóny, děckám to chutnalo, to jsem jim chodila kupovat.“ (paní B.)⁴⁴ „Si pamatuju, že jsme jednou byli tady v tom ruském obchodě na, myslím, ulici 1. máje, [...] tak jsme koukali [...], jak tam místo normálních kas, který počítaj, že, mechanických, tak [prodavačky] používaly ty sčoty, taková ta počítadla legrační. Myslím, že jsme tam snad ani nic nekoupili tehdy, možná tak hrst nějakých bonbónů, nebo něco takového. No, pravidelně jsme tam věru nechodili.“ (pan J.)⁴⁵ „[...] já jsem se tam byla jednou podívat, do toho univěrmagu, protože mě to prostě zajímalo [...], a byla jsem teda v šoku, protože poprvé jsem tam viděla ty sčoty. [...] člověk [si] připadal opravdu jako někde na vesnici kdysi před dvěma sty lety, kdy se prostě počítalo na počítadlech, a já jsem na to hleděla úplně – jsem byla úplně fakt v šoku. A jinak ty obchody byly poměrně dobře zásobené, takže samozřejmě lidi tam chodili [...].“ (paní J.)⁴⁶ „Jak je armádní dům [tj. Dům armády, pozn. A. Z.], taks tam mohl vlízt a tam měli oni obchod s čistě ruským zbožím. Oni tě nevyhodili. Ženská měla sčot, takový počítadlo, nevím, jak to fungovalo, ale jí to šlo. Tam sis mohl koupit nějaký čaj, tam toho zboží taky moc nebylo, možná nějaký matrjošky...“ (pan Z.)⁴⁷ Všimněme si, že tato výpověď se od předchozí odlišuje dojmem z pestrosti nabídky a množství zboží, které se v obchodě prodávalo. Dodejme, že někteří další pamětníci (pan L., paní M., pan T. II.) více či méně kategoricky odmítli, že by do „univěrmagu“ někdy byli šli.⁴⁸

⁴⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní B., 6. srpna 2018.

⁴⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem J., 24. října 2018.

⁴⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní J., 4. dubna 2018.

⁴⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

⁴⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem L., 19. června 2018; Rozhovor s paní M., 15. července 2018; Rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

Druhým opakujícím se motivem je sovětský důstojník následovaný sluhou nesoucím zavazadla, „pucflekem“; je zde naznačen výrazný nepoměr mezi důstojníkem a jemu přiděleným vojákem základní služby. Citujme opět několik příkladů: „Často jsme [...] vídali typický obraz – sovětský důstojník [...] si jen tak, aniž by cokoli nesl, švihácky krácel na nádraží nebo naopak rázoval od nádraží, a za ním, neuvěřitelně obtížen zavazadly, se vlekl obyčejný voják, vojenský sluha.“ (pan O.)⁴⁹ „Sovětsští důstojníci měli ještě pořád ty sluhy, jako ty takzvané pucfleky, takže šel důstojník s manželkou a před nimi šel ten voják v uniformě, nějaký prostý, a nesl jim kufry nebo jiná zavazadla. Nebo za něma, nevím, jak to bylo správně. Takže to bylo takový zvláštní... pro nás.“ (pan T. II.)⁵⁰ „Když se [důstojníci] stěhovali, měli velký nádražní vozíky. Taková ta nešarža, ta to tlačila, že z něho teklo jak z vola. Měli tam spoustu báglů, i záchodovou mísu.“ (paní Z.)⁵¹ „Oficír měl svého pucfleka, jako byl ten jouda Švejek. Myslím si, že to tak bylo, že od nějaké hodnosti ten důstojník to měl. Když to srovnám s naší armádou, kde jsem byl, když tu Rusáci ještě byli, tak tam to tak nebylo. Nadřazenost těch důstojníků, to bylo snad jak za středověku. Ten obyčejnej voják, to byla úplná nula.“ (pan Z.)⁵²

Zmiňme ještě třetí opakující se motiv, a to vzhled uniforem vojáků základní služby. Pamětníci si je vybavují jako zastaralé, působící zanedbaně, případně kontrastující s lépe vypadajícími uniformami důstojníků. Uvedme i zde několik výpovědí: „Mně se vybaví takový jako snědý, nakrátko ostříhaný, černovlasý chlapec, o něco starší než já, v umouněné, takové běžové uniformě.“ (pan J.)⁵³ „Oni ti sovětsští vojáci měli takový uniformy, který, se mně zdálo, příliš nezměnili od carských dob, že opravdu to působilo, jako kdyby sem přišla nějaká dávná historie.“ (pan T. II.)⁵⁴ „Za ty léta jsem viděla jedinýho šikovnýho Rusáka, to bylo na Novým Světě, důstojník. Vypadal kultivovaně, že by si s ním člověk dal třeba i kafe. Ti ostatní byli takový ušmouřenci.“ (paní Z.)⁵⁵ „Vybaví se mi „püllitry“, boty, ne šněrovací, přišly mi jak ze

⁴⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

⁵⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

⁵¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

⁵² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

⁵³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem J., 24. října 2018.

⁵⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

⁵⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

starých časů. [...] A uniforma. Důstojníci měli ty uniformy, celkem jo. Ale ty půllitráky, to si říkám, jak v tom mohli zvládat ten výcvik. Běhat třeba, to muselo být nesmírně náročné. Jak jezdecký... no hrozný boty. [...] Působili jak relikvie, jak ze starých časů. Armáda [měla] poměrně moderní zbraně, mezikontinentální rakety, a proti tomu ten voják, jak o desítky let zpátky.“ (pan Z.)⁵⁶

6 Závěr: potřeba širšího kontextu

Uvedené výpovědi pamětníků nabízejí pohled na oficiální „družbu“ s olomouckými Sověty, na jednání a postoje vůči nim mimo tento rámec a na některé opakující se motivy, související se sovětskou přítomností v Olomouci. Pamětníci se vyjádřili více k jednání a postojům mimo rámec „družby“, která naopak v jejich zkušenostech stojí spíše na okraji. Vzpomínky poskytují zejména příklady vzájemného míjení, ale i přátelského stýkání, korektního vystupování a konfliktních situací. Motiv, který se ve výpovědích opakuje, zachycuje obraz sovětské samoobsluhy („univěrmagu“) s prodavačkami používajícími počítač, tzv. sčoty, důstojníka doprovázeného osobním sluhou, „pucflekem“, vlekoucím zavazadla a zastaralý, zanedbaný vzhled uniform vojáků základní služby.

Studie je případovou, zaznamenávající převážně příklady zkušeností Olomoučanů, kteří na sovětskou posádku a lidi kolem ní pohlíželi nejčastěji „zvenčí“. Mohli bychom snad říci: z pozice kolemjdoucích, kteří nebyli hlouběji obeznámeni s některou specifickou agendou, týkající se přítomnosti posádky. Na tom nic nemění ani fakt, že bylo možné získat a ve výkladu prezentovat vzpomínky jednoho pamětníka, který byl se Sověty v kontaktu díky svému postavení v ČSLA, a tedy mohl proniknout do světa kasáren, ostatním pamětníkům uzavřeným. Tuto určitou jednostrannost lze jistě považovat za slabinu studie. Dalším problémem je nesourodost výpovědí, projevující se při bližším zkoumání, která sťažuje jejich uspořádání do souvislého výkladu. Možnosti i přínos studie tedy nelze přeceňovat. Jasně však ukazuje zejména potřebu kontextu, do něž je nutno zasadit nastolená témata jako příklady zkušenosti jednotlivce s různými stránkami sovětského obsazení Olomouce a přítomnosti Sovětů ve městě. Zde jsme výpovědi nechali zaznít samostatně, aby dostaly prostor různé hlasy a lépe vynikla osobitost každého z nich. Tím

⁵⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků. Rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

zřetelněji musíme v závěru říci, že poznatky je třeba ukotvit v širším výkladu, který zde, vzhledem k rozsahu článku, není prezentován.

Témat, k nimž se vzpomínky vztahují, není málo a studie nabízí zásobu citací k využití v rozsáhlejší výkladu, který by mohla nabídnout budoucí monografie. Je dílčím krokem; zároveň však lze doufat, že i přes uvedená omezení krokem samostatným. Ukazuje totiž, že i zkušenosti získané pohledem „zvenčí“, pohledem „kolemjdoucího“, chcete-li „obyčejného“ Olomoučana, mají k výzkumu čím přispět. Mohou zaujmout zvláště čtenáře z řad obyvatel města a regionu, kteří přítomnost sovětské posádky sami nezažili. Bylo by tedy škoda tyto výpovědi pominout a nenechat je zaznít vedle jiných pramenů, jiných stop minulosti. Ba dokonce, kdybychom je pominuli, mohl by vzniknout dojem, že se sovětské obsazení města místních obyvatel vlastně netýkalo a nijak jejich běh života neovlivnilo. Jak jsme však ukázali, zanechalo v nich své stopy; v někom snad hlubší, v někom mělčí, ale pro každého se stalo součástí jeho osobní historické paměti.

RESUMÉ

LIDÉ Z OBSAZENÉHO MĚSTA.

SONDA DO VZPOMÍNEK PAMĚTNÍKŮ PŘÍTOMNOSTI SOVĚTSKÉ POSÁDKY V OLOMOUCI

Sovětská posádka byla v Olomouci dislokována v říjnu 1968 a ovlivňovala tvář města téměř třiadvacet let, až do ukončení odchodu sovětských vojsk z Československa v roce 1991. Vedle samotných vojáků k ní patřili také rodinní příslušníci důstojníků a civilní zaměstnanci útvarů se svými rodinami. Sověti tak ve městě utvořili svěbytnou komunitu, která se dostávala při různých příležitostech do kontaktu s místním obyvatelstvem. Dílčí částí výzkumu věnovaného olomoucké sovětské posádce je práce s výpovědmi pamětníků. Důraz je kladen na individuální zkušenost pamětníka, na stopy, jaké v jeho vzpomínkách zanechal postoj k olomouckým Sovětům a jednání s nimi. Jde přitom převážně o pamětníky, kteří se s nimi nejčastěji potkávali v ulicích města nebo na „družebních“ akcích, a jejichž zkušenosti tedy vycházejí z pohledu „zvenčí“. Získané poznatky se vztahují k oficiálním setkáním s olomouckými Sověty v rámci „družby“, k jednáním a postojům vůči nim mimo tento prostor (od přátelského vztahu a korektního vystupování přes mínění až po konfliktní situace) a ukazují také určité opakující se motivy

ve výpovědích, zachycující obrazy sovětské přítomnosti ve městě (sovětská samoobsluha s prodavačkami používajícími počítadla, tzv. sčoty, důstojník s osobním sluhou vlekoucím zavazadla, zanedbané a zastaralé uniformy vojáků základní služby).

Klíčová slova: 1968–1991, Olomouc, sovětská armáda, společnost, výpovědi pamětníků

SUMMARY

*PEOPLE FROM THE OCCUPIED TOWN.
A PROBE INTO THE MEMOIRS OF WITNESSES
OF THE SOVIET MILITARY PRESENCE IN OLOMOUC*

The Soviet garrison was deployed in Olomouc in October 1968 and it influenced the face of the city for almost 38 years until the end of the leave of the Soviet army from Czechoslovakia in 1991. Next to the soldiers were the families of the commissioned officers and civil employees of the divisions with their families. The Soviets therefore created a distinctive community which came into contact with the local inhabitants during several occasions. Part of the given research dealing with the Soviet garrison in Olomouc is the work with the testimonies of the witnesses. The focus is put on the individual experiences of the witnesses, on the traces, which were left in the memories regarding the opinion towards the Soviets in Olomouc and their negotiations. The chosen witnesses met with them mostly in the streets and during “twinning” joined events (called ‘družba’ in Czech). Therefore, their experience comes from an “external” point of view. Gained notions relate to the official meetings with the Soviets in Olomouc during official meetings (‘družba’), to the opinions and actions outside of the given environment (from friendly relations to concrete demeanour to conflict situations) and they show certain repetitive motifs in given testimonies showing the reflection of the Soviet presence in the city (Soviet supermarkets with shop assistants using abacuses so-called sčota, commissioned officer with his own servant dragging luggage, unkept and obsolete uniforms of the soldiers of the elementary conscription).

Keywords: 1968–1991, Olomouc, Soviet army, society, testimony of witnesses

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. Aleš Zapletal
Sladkovského 277/61
779 00 Olomouc
Česká republika
e-mail: zapletal.alda@gmail.com